

Масик-Бєсова М. З.<https://orcid.org/0000-0001-6935-6695>

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена дослідженню особливостей становлення концепції сталого розвитку в науковому дискурсі. Загальновідомо, що сталий розвиток виступає важливим аспектом життєдіяльності суспільства, покликаний задовольняти існуючі потреби, дотримуючись балансу між нинішнім споживанням та майбутнім потенціалом. Це дозволяє по-новому збагнути та гармонізувати людський вплив для досягнення довгострокових соціальних переваг. Концепції сталого розвитку має багатогранне теоретичне трактування. Вони вказують на складний характер визначення пріоритетних напрямів на шляху до сталого розвитку. І лише комплексний підхід до трьох складових сталого розвитку дає можливість сформулювати ефективні плани на майбутнє.

Однак попри доволі активні глобальні ініціативи, імплементація міжнародних стандартів у багатьох державах гальмується через дефіцит фінансування, політичну нестабільність та опір соціального середовища. В контексті нашої держави, варто відмітити, що процес адаптації глобальних ініціатив триває досі, однак інституційно-економічні фактори не дозволяють досягнути високої ефективності їх реалізації. Відтак, головними викликами сьогодення слід вважати брак фінансування, фрагментарність підходів, недостатня якість інформаційної бази для моніторингу процесу. Водночас, протиріччя вітчизняних законодавчих ініціатив та термінологічна неоднозначність суттєво перешкоджають виконанню стратегічних цілей.

В статті виділено головні етапи та особливості становлення концепції сталого розвитку в науковому дискурсі. Встановлено, що наведені в статті трактування сутності поняття сталого розвитку вказують на розбіжність наукових підходів до концепції, яка включає в себе екологічні, економічні та соціальні аспекти. За останні десятиліття сталий розвиток утвердився як фундаментальна парадигма у науково-політичному дискурсі. Його визначальна роль обумовлена об'єктивною необхідністю в гармонізації соціально-економічного зростання з потребами збереження навколишнього середовища та принципом справедливого розподілу ресурсів між поколіннями.

Визначено, що попри виняткову актуальність сталого розвитку, широку міжнародну підтримку стратегічних орієнтирів сталого розвитку, процес їхньої імплементації супроводжується низкою фундаментальних викликів. Розв'язання даних проблем вимагає комплексного підходу, який передбачає міжнародне співробітництво, сприяння інноваціям, вирішення соціальних нерівностей та зміни в поведінковій моделі суспільства.

Ключові слова: сталий розвиток, концепція сталого розвитку, підходи, етапи, особливості.

Постановка проблеми. В контексті сучасних глобальних змін та кризових явищ (кліматичні зміни, деградація природного капіталу, активізація міграційних процесів, суспільне розшарування, загострення проблем соціального характеру тощо), забезпечення сталого розвитку слід вважати важливим елементом майбутнього життя суспільства. Сталий розвиток покликаний збалансувати екологічні, економічні та соціальні потреби. При цьому концепція сталого розвитку

вважається визначальним орієнтиром цивілізаційних змін. Однак, попри тривалий період обговорень, науковий дискурс довкола даної проблеми досі носить здебільшого фрагментарний та неоднозначний характер, що визначає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблематика висвітлювалася такими ученими як К. Бездетко, Ю. Бицюра, К. Бліщук, Ю. Боковикова, Ю. Железняк, В. Ллюхіна, А. Леле-

ченко, Є. Магжула, Н. Павлішина, Д. Поліщук, Д. Серьогіна, І. Тесленок та іншими.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження особливостей становлення концепції сталого розвитку в науковому дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Передусім, варто зазначити, що розвиток слід вважати невід’ємним елементом еволюції будь-якої складної системи. В цілому розвиток – це прогресивна зміна, яка призводить до виникнення нових якісних характеристик та збільшення системної складності. Розвиток може мати як позитивний, так і негативний результат, а у глобальному масштабі можна спостерігати їх поєднання. Оскільки бажання задовольнити зростаючі суспільні потреби за рахунок експлуатації вичерпного природного потенціалу призводять до екологічної кризи, яка загрожує майбутньому людства. Такі обставини актуалізують пошук напрямів екологічно нейтрального розвитку, що забезпечує взаємозалежність між економічним зростанням, суспільним добробутом та збереженням природних екосистем.

Концепція сталого розвитку ґрунтується на багатовікових звичаях пошуку рівноваги між суспільною діяльністю та екосистемою. Однак становлення сталого розвитку як фундаментальної науково-політичної категорії відбувалося у другій половині ХХ століття, що слід вважати результатом критичного занепаду навколишнього середовища та визнання вичерпності природних ресурсів.

Питання переходу до сталого розвитку постало дуже давно, ще Аристотель розглядав домогосподарства як невеликі замкнуті системи та наголошував, що для нормального розвитку ці системи повинні ощадливо використовувати наявні ресурси. На більш глибокому рівні проблематику висвітлено у результатах фундаментального дослідження «The Limits to Growth» («Межі зростання») проведеного групою науковців Массачусетського технологічного інституту на замовлення Римського клубу (Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jørgen Randers, William Behrens III). Метою дослідження було моделювання варіантів розвитку суспільства на найближчі сто років. Найголовніший висновок із дослідження звучить невтішно, адже за прогнозом науковців у тому разі якщо темпи використання ресурсів планети залишаться незмінними (і ні у якому разі не збільшаться), то її надра будуть вичерпані. Точкою, коли природа не зможе відновити свої багатства визначено 2050 р., тобто це точка неповернення. Відмітимо, що переклад «сталий розвиток» не дослівний, проте це офі-

ційний переклад на українську мову, який використовується на рівні права та держави. В оригінальних доповідях, нормативно-правових актах, публікаціях використовується термін «sustainable development» (тривкий, життєздатний, самопідтримуваний розвиток) [1].

Наступним етапом у становленні концепції сталого розвитку стала діяльність Всесвітньої комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку під головуванням Ґру Гарлем Брундтланд, результатом якої стала публікація доповіді «Наше спільне майбутнє» у 1987 р. Вперше офіційно було дано визначення сталого розвитку, яке згодом стало класичним: розвиток, що задовольняє потреби нинішнього покоління без загрози для здатності майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [2]. На Саміті Землі в Ріо-де-Жанейро (1992) концепція отримала широке міжнародне визнання: була прийнята Декларація Ріо, Порядок денний на ХХІ століття (Agenda 21) та створено Комісію з сталого розвитку. Ці документи заклали основи практичної реалізації ідей сталого розвитку у глобальному масштабі [3]. У подальшому концепція еволюціонувала: від акценту на екологічній складовій до інтеграції економічних та соціальних аспектів. Визначальною подією стало прийняття ООН у 2015 році Порядку денного сталого розвитку до 2030 року (Agenda 2030), який включає 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР) і 169 завдань. Цей підхід закріпив розуміння сталого розвитку як інтегральної стратегії розвитку людства, що охоплює всі сфери суспільного життя [4]. Отже, концепція трансформувалася з вузькоспеціалізованих екологічних прогнозів у комплексну парадигму світового прогресу. Це визначає необхідність у визначенні як саме ці ідеї інтегровані в український науковий простір.

Теорія сталого розвитку, або «sustainable development», має глибоке коріння і протягом тривалого часу зазнала значних змін, що відображено у відповідних деклараціях і міжнародних документах. Ці документи визначають пріоритетні напрямки майбутнього світового розвитку, які базуються на збалансованому підході до глобальної еколого-соціально-економічної системи. Термін «sustainable development» можна тлумачити як покращення якості життя людей при збереженні стабільності природних екосистем. Згідно з міжнародним стандартом ISO 26000:2010, сталий розвиток покликаний задовольняти потреби сьогодення, не перешкоджаючи майбутнім поколінням мати можливість забезпечувати свої потреби [5].

Концепція сталого розвитку бере свій початок від дослідження американського економіста Германа Дейлі, який у праці «По за зростанням: економічна теорія сталого розвитку» тлумачив термін «сталий розвиток» як гармонійний, збалансований, безконфліктний розвиток земної цивілізації, у процесі якого вирішуються питання щодо збереження довкілля, ліквідація бідності, експлуатації, дискримінації. Поняття сталого розвитку виражає діалектику вселенського буття як єдності протилежностей: стійкості й мінливості, змісту і форми, порядку і хаосу тощо. Зміни становлять зміст розвитку, а стійкість – його форму. Як немислимий зміст без форми, точно так неможливий розвиток без стійкості. Зміни мають смисл лише у співвіднесенні зі збереженням самої основи змін. Посткласична наука переходить від аналізу стійкості як стану (stability) до осмислення стійкості як процесу (sustainability). Тобто, це «тривала стійкість», стійкість систем у процесі розвитку, яка забезпечується їх динамічністю. Змінність таких систем є необхідною умовою їх збереження. Тільки перебуваючи в стані перманентних змін, складні системи здатні до підтримання своєї організованості. Тому необхідно розрізняти стійкість стану системи і стійкість розвитку [6].

Бицюра Ю. В., Магжула Є. В., Ілюхіна В. В. зробили огляд наукових підходів до визначення поняття «сталий розвиток», який включає різні тлумачення, що зосереджені на екологічному, економічному та соціальному вимірах.

1. Класичне визначення «сталого розвитку» від Брундтланд (1987) у доповіді Світової комісії з навколишнього середовища та розвитку: «Сталый розвиток – це розвиток, що задовольняє потреби сучасного покоління, не ставлячи під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби» [7]. Це визначення акцентує увагу на збереженні ресурсів для майбутніх поколінь і часто використовується як базове в наукових дослідженнях.

2. Екосистемний підхід. Згідно з Германом Дейлі (1990) [8], сталый розвиток можливий, якщо обмежити використання невідновлюваних ресурсів, підтримуючи рівень економічного розвитку на основі екосистемного потенціалу. Г. Дейлі наголошує на важливості підтримання екологічного балансу для забезпечення сталості.

3. Концепція трьох складових. Джон Елкінгтон (1994) розробив концепцію «потрійного підсумку» [9], яка передбачає одночасне досягнення економічної ефективності, соціальної справедливості та екологічної відповідальності. Дж. Елкінгтон під-

креслює, що сталый розвиток передбачає баланс між економічною діяльністю, суспільними інтересами та захистом довкілля.

4. Капітальний підхід. Цей підхід акцентує на використанні концепції природного, людського та фізичного капіталу. Пірс, Барбієр і Маркандья (1989) пропонують збереження та примноження всіх видів капіталу як необхідну умову сталого розвитку [10].

5. Концепція «граничних умов». Йохан Рокстрьом та інші (2009) запропонували модель планетарних меж, яка визначає межі стійкості екосистем. Вчені стверджують, що порушення цих меж призведе до незворотних змін у довкіллі, а сталый розвиток повинен враховувати ці екологічні обмеження [11; 12].

Вище наведені трактування сутності поняття сталого розвитку вказують на розбіжність наукових підходів до концепції, яка включає в себе екологічні, економічні та соціальні аспекти. За останні десятиліття сталый розвиток утвердився як фундаментальна парадигма у науково-політичному дискурсі. Його визначальна роль обумовлена об'єктивною необхідністю в гармонізації соціально-економічного зростання з потребами збереження навколишнього середовища та принципом справедливого розподілу ресурсів між поколіннями. Крім цього множинність трактування сутності поняття сталый розвиток призводить до неузгодженості управлінських рішень на національному та місцевому рівнях. Доволі гостро дана проблема постає в контексті подальшого післявоєнного відновлення нашої держави, де соціальна консолідація, макроекономічна стійкість та екологічна стабільність вважаються елементами єдиної стратегії територіального розвитку. Попри визнання багатогранності сталого розвитку, науковий розгляд проблеми має фрагментарний характер (увага науковців зазвичай зосереджена на еколого-економічному балансі або соціальних векторах, коли інституційна спроможність зостається малодослідженою). Ефективна імплементація концепції сталості в Україні стримується інституційними розривами: недостатньою інтеграцією її принципів у стратегічне планування територій, браком адаптованих національних моделей та суперечливістю нормативно-правової бази.

Дефініцію «сталый розвиток» з позиції публічного управління адміністрування ґрунтовно дослідив А.П. Лелеченко та підкреслив, що це процес якісних змін, що передбачає збалансування інтересів людини, суспільства і держави сьогодні і в майбутньому «на засадах досягнення в динаміці економічної ефективності, фінансової стійкості,

економічного зростання та розвитку екологічної і соціальної підсистеми суспільства та, як наслідок, макросистем вищого рівня, з урахуванням раціональних обмежень, що накладаються національною безпекою, і впливу чинників зовнішнього середовища» [13]. Аналіз міжнародних правових актів та наукової літератури свідчить, що в цілому цілі сталого розвитку визначені, але у державах, щодо їх реалізації зроблено поки що не все. Незважаючи на те, що розвинуті європейські країни впевнено крокують шляхом розробки відповідного «сталого» законодавства, трансформації економіки до альтернативних енергетичних джерел тощо, в Україні, на наш погляд, недостатньо розробленим залишається управлінський аспект реалізації цілей сталого розвитку [14].

Отже, ретроспективний аналіз вказує на масштабну трансформацію сталого розвитку: від вузькоспеціалізованих екологічних ініціатив до всеохоплюючої парадигми глобального стратегування. Однак варто зазначити, що водночас із політичним визнанням тривала активна концептуалізація та категоріальне оформлення даного поняття в академічному дискурсі. Моделі сталості не є універсальними; вони є регіонально специфікованими та сформованими під впливом історичної спадщини та актуальних соціальних пріоритетів.

Різноманіття концептуальних поглядів на сталий розвиток зумовлює варіативність стратегічних пріоритетів, де акценти зміщуються від універсальних економічних моделей до підтримки культурного суверенітету та автентичних місцевих практик. Географічна відмінність підходів криється у пріоритетах: американська школа зосереджується на біофізичних лімітах та ринковій саморегуляції, європейська – на розвитку системного інституційного врядування, в той час коли критичний дискурс апелює до деколонізації знання та переосмислення самої природи розвитку. Вітчизняному науковому дискурсі притаманна висока концептуальна гнучкість, що дає можливість сформувати довгострокові стратегічні цілі з оперативними заходами, зосереджуючись на безпекових засадах та системних трансформаціях.

Становлення концепції сталого розвитку в науковому дискурсі слід вважати еволюційним процесом від збереження ресурсів до всеохоплюючої філософії глобального виживання. На нашу думку, необхідно визначити такі головні етапи та особливості даного процесу:

1. Період 1960–1970 рр. – доконцептуальний. Теоретичне становлення сталого розвитку розпочалося як опозиція до парадигми класичного

індустріалізму, що ігнорували вичерпність природного потенціалу. Визначальну роль відіграв Римський клуб. Протягом даного періоду науковцями було вперше математично обґрунтовано неможливість «нескінченного фізичне зростання на обмеженій планеті». Головною особливістю даного періоду є алармізм, тобто застереження про катастрофу.

2. Період 1980–1990 рр. – концептуалізаційний. Важливу роль відіграє робота Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку у 1987 році. Саме в цей час в науковий дискурс було введено поняття «Сталий розвиток» («Sustainable Development»), під яким запропоновано розуміти розвиток, який спрямований на задоволення сучасних потреб, що не передбачає обмеження можливостей майбутніх поколінь.

3. Період 1990–2000 рр. – формування «Тріади сталого розвитку», що потребує збалансування: економіки (ефективності, прибутку), екології (цілісності екосистем, біорізноманіття) та соціальної сфери (справедливості, прав людини, інклюзії). Даному періоді концепція набула міждисциплінарного характеру, інтегруючи природничо-гуманітарні науки.

4. Період 2000 р. і до сьогодні – інституціоналізаційний. Сталий розвиток пройшов шлях від теоретичних рефлексій до впровадження конкретних показників ефективності. Особливістю даного періоду є виникнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) ООН. Науковці акцентували увагу на розробці індикаторів (КРІ), які дозволяють оцінити сталість окремого міста, галузі чи держави. Саме в цей час в науковий дискурс було введено поняття «циркулярна економіка», «декарбонізація» та «ESG-інвестиції».

Отже, сталий розвиток постає як тривимірна управлінська парадигма, що включає в себе економічну динаміку (спростовує переконання стагнації). Сталий розвиток не спростовує прибуток, але потребує зміни його сутності – переходу від вичерпного видобутку до відтворювальних моделей), соціальну інклюзію (вводить у дискурс термін справедливості. Без подолання нерівності та забезпечення доступу до ресурсів (освіти, медицини) система зостається конфліктною, а відтак – нестабільною в довгостроковій перспективі) та екологічну тривкість (здатність екосистем не тільки зберігатися, але й відновлюватися після зовнішніх шоків).

Висновки. Таким чином, комплексний аналіз еволюції становлення, теоретичних парадигм та вітчизняної практики імплементації концепції

сталого розвитку дають підстави для формулювання низки фундаментальних висновків. Передусім, інтерпретаційна гнучкість сталого розвитку, з однієї сторони, забезпечила його розповсюдження, а з іншої – викликала розмитість чітких критеріїв, роблячи термін надто багатозначним. По-друге, в українському контексті спостерігається зливання з пріоритетами відновлення та безпеки. Третім важливим аспектом є інтелектуальна спроможність вітчизняного наукового середовища, яке пропонує локалізовані алгоритми розвитку, включені в глобальний контекст. В той же час постає гостра потреба у оновленому, фундаментально цілісному та адаптованому до вітчизняних реалій визначенні сутності поняття «сталий розвиток». Мається на увазі підхід, в основі якого лежить не лише триєдина сталість та відповідаль-

ність перед майбутнім поколінням, але й інституційну спроможність та здатність до гнучких змін в умовах високого рівня невизначеності.

Проте, попри виняткову актуальність сталого розвитку, широку міжнародну підтримку стратегічних орієнтирів сталого розвитку, процес їхньої імплементації супроводжується низкою фундаментальних викликів. Розв'язання даних проблем вимагає комплексного підходу, який передбачає міжнародне співробітництво, сприяння інноваціям, вирішення соціальних нерівностей та зміни в поведінковій моделі суспільства. Перспективним напрямом подальших досліджень, на нашу думку, повинен стати чіткий розподіл відповідальності за сталий розвиток, зокрема ролі органів влади у процесі регіонального планування, вплив галузевих структур та стратегічне лідерство на рівні бізнесу.

Список літератури:

1. Тесленок І.М., Павлішина Н.М., Железняк Ю.А. Стратегія сталого розвитку: концептуальні засади. *Економічний простір*. 2024. № 196. С. 111–116. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.196.111-116>.
2. World Commission on Environment and Development. Our common future. URL: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>.
3. Papuziński A. Philosophical foundations of the sustainable development concept. *Problemy Ekorozwju – Problems of Sustainable Development*. 2019. № 14 (1). P. 7–16.
4. Бездетко К.С., Серьогіна Д.О. Сталий розвиток: еволюція підходів до визначення та сучасні інтерпретації. *Економіка та суспільство*. 2025. Випуск 76. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-4>.
5. Бліщук К.М. Сталий розвиток територіальних громад в контексті децентралізаційних змін. *Економічний простір*. 2024. № 190. С. 104–105. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-19>.
6. Поліщук Д.Ю. Концепція сталого розвитку як парадигма розвитку сучасного світу. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/43550/1/1.pdf>
7. Brundtland G.H. Our Common Future. Oxford University Press, 1987.
8. Daly H. Towards some operational principles of sustainable development. *Ecological Economics*. 1990.
9. Elkington J. Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business. *Capstone*. 1998.
10. Pearce D., Barbier E., & Markandya A. Blueprint for a Green Economy. *Earthscan*. 1989.
11. Rockström J., et al. A safe operating space for humanity. *Nature*. 2009.
12. Бицюра Ю. В., Магжула Є. В., Ілюхіна В. В. Проблеми забезпечення сталого розвитку в Україні. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 1 (52). С. 49–55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-52-7>.
13. Лелеченко А. П. Феномен поняття «сталий розвиток». *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 12. URL: www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1649.
14. Боковикова Ю.В. Питання реалізації цілей сталого розвитку в умовах сучасності. *Державне будівництво*. 2023. № 33. С. 61–71. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-1-06>.
15. Бездетко К.С., Серьогіна Д.О. Сталий розвиток: еволюція підходів до визначення та сучасні інтерпретації. *Економіка та суспільство*. 2025. Випуск 76. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-4>.

Masyk-Biesova M. FEATURES OF THE FORMATION OF THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN SCIENTIFIC DISCOURSE

The article is devoted to the study of the features of the formation of the concept of sustainable development in scientific discourse. It is well known that sustainable development is an important aspect of society's life, designed to satisfy existing needs, maintaining a balance between current consumption and future potential. This allows us to understand and harmonize human influence in a new way to achieve long-term social benefits. The concept of sustainable development has a multifaceted theoretical interpretation. They indicate the complex nature of determining priority areas on the path to sustainable development. And only an integrated approach to the three components of sustainable development makes it possible to form effective plans for the future.

However, despite quite active global initiatives, the implementation of international standards in many countries is hampered by a lack of funding, political instability and resistance from the social environment. In the context of our country, it is worth noting that the process of adapting global initiatives is still ongoing, but institutional and economic factors do not allow for high efficiency in their implementation. Therefore, the main challenges today should be considered the lack of funding, fragmentation of approaches, and insufficient quality of the information base for monitoring the process. At the same time, the contradictions of domestic legislative initiatives and terminological ambiguity significantly hinder the implementation of strategic goals.

The article highlights the main stages and features of the formation of the concept of sustainable development in scientific discourse. It is established that the interpretations of the essence of the concept of sustainable development given in the article indicate the divergence of scientific approaches to the concept, which includes environmental, economic, and social aspects. Over the past decades, sustainable development has established itself as a fundamental paradigm in scientific and political discourse. Its defining role is due to the objective need to harmonize socio-economic growth with the needs of environmental conservation and the principle of fair distribution of resources between generations.

It is determined that despite the exceptional relevance of sustainable development, broad international support for the strategic guidelines of sustainable development, the process of their implementation is accompanied by a number of fundamental challenges. Solving these problems requires a comprehensive approach, which involves international cooperation, promoting innovation, addressing social inequalities and changes in the behavioral model of society.

Keywords: *sustainable development, the concept of sustainable development, approaches, stages, features.*

Дата першого надходження статті до видання: 19.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026